

MILOSRĐE U NAUKU IVANA PAVLA II. - PAPE MILOSRĐA

Emanuel Petrov

Sveučilište u Splitu
Katolički bogoslovni fakultet u Splitu
donepetrov@gmail.com

UDK: 272-732.2 Iohannes Paulus II, papa
27.184.6+27.185.5

Pregledni rad
Primljeno 09/2016.

Sažetak

Božje milosrđe prema naučavanju pape Ivana Pavla II. je očitovanje Božjega čovjekoljublja u povijesnoj i eshatološkoj stvarnosti čovjeka. Pri tom povijesna stvarnost obuhvaća situaciju palog čovjeka, obilježenu grijehom i smrću, ali i očitovanje neizmjerne Očeve milosrdne ljubavi u čovjeku Isusu iz Nazareta. Tako očitovana ljubav korjenito mijenja povijesti grijeha u povijest spasenja. Eshatološka stvarnost je istina koja živi "već sad" u vremenu Crkve, ali i pretpostavlja "još ne" konačnog ostvarenja čovjekove bogolikosti (kristolikosti) u baštini milosrđa - vječnom gledanju Boga licem u lice. Tim pitanjima prožeo je papa Ivan Pavao II. svoj cijeli pontifikat. Za njega je osobito bitna točka susreta Božje ljubavi i čovječanstva, koja se događa u istini o dostojanstvu čovjeka kao slike Božje, čiji iskon objavljuje Kristovo utjelovljenje, a njegova otkupiteljska žrtva konačnu eshatološku proslavu. U tom je smislu Božje milosrđe, čije lice pokazuje Isus Krist, za Ivana Pavla II. most Božje ljubavi između iskona i vječnosti.

Ključne riječi: milosrđe, sloboda, osoba, dostojanstvo, ljubav, Ivan Pavao II., iskonski čovjek, povijesni čovjek, eshatološki čovjek, slika Božja, ljudsko tijelo.

UVOD

Cilj ovog znanstvenog rada koji nosi naslov *Milosrđe u nauku Ivana Pavla II. - Pape Milosrđa* je predstaviti Božje milosrđe onako kako ga je u svojem pontifikatu doživljavao i u svojem naučavanju i spisima oživotvorio papa Ivan Pavao II. Razlog tomu je izvanredni Jubilej milosrđa, koji je proglasio njegov nasljednik papa Franjo. On

je također već samim izborom papinskog imena po uzoru na Radosnog Prosjaka – sv. Franju Asiškog, postavio pojam milosrđa u središte svojega pontifikata. Razumjeti originalnost današnjeg poglavara Crkve, kao i sam Jubilej milosrđa, lakše je upoznamo li dubinu ove istine, kojoj je Ivan Pavao II. posvetio svoju drugu encikliku, *Dives in misericordia*. Definirajući Božje milosrđe kao “most Božje ljubavi od iskona do vječnosti”, želimo naglasiti kako je milosrđe očitovanje jedne i vječne Božje ljubavi u vremenu i povijesti kakvu poznajemo, tj. sveza između ljubavi kojom Bog stvara čovjeka te njegovog konačnog sjedinjenja s istom ljubavlju u vječnosti koja mu je pripravljena. Zbog počinjenoga grijeha bilo je potrebno da se ljubav *propter homines* očituje kao milosrđe. O tom svjedočanstvu Božjeg milosrđa u Crkvi na tragu Drugoga vatikanskog sabora, a u pontifikatima Ivana Pavla II. i Franje, te o općem značenju Božjeg milosrđa, koje je usmjereno prema čovjekovu dostojanstvu, kao poveznici u pontifikatu dvojice papa bit će govora u prvom dijelu.

Polazište promatranja tajne čovjeka i njegova života u teološkoj antropologiji Ivana Pavla II. je samoobjava milosrdnog Boga u Isusu iz Nazareta. K tome, samo promatranje čovjekova iskonskoga i povijesnog iskustva (iskustva grijeha) naznačit će i eshatološku stvarnost koju Bog pripravlja čovjeku. Shodno tome, drugi dio donosi očitovanje Božje ljubavi u iskonskom identitetu čovjeka “kod Boga”, tj. od postanka do trenutka prvoga grijeha. Taj iskonski identitet čovjeka predstavlja se kroz prizmu “slike Božje” koja odsijeva Božje čovjekoljublje, Božji *communio* i pro-egzistenciju, ali i istinu o čovjekovu vječnom dostojanstvu i također njegovu *communiu* i pro-egzistenciju koja se ostvaruje u ljudskom tijelu.

U trećem poglavlju, koje je jezgra našeg razmišljanja, govorimo o milosrđu kao očitovanju Božje ljubavi u vremenu i povijesti nakon počinjenoga grijeha prvog čovjeka. Taj grijeh i smrt slobodni su egzistencijalni prekid s iskonskim životom čovjeka. Samo slobodan susret s utjelovljenjem Milosrđa u stanju je promijeniti tu povijest grijeha u povijest spasenja, učiniti čovjeka ponovno subjektom povijesti i iznova izgraditi njegovu društvenost, kao sliku Presvetog Trojstva.

U svjetlu rečenoga četvrti dio našeg rada govori o milosrđu kao glavnoj sastavnici čovjekova srca na putu prema konačnom sjedinjenju s eshatološkom ljubavlju. Srce je središte čovjekove životne nade, a upravo ona otvara vrata eshatološkog postojanja “u Bogu” već sad. Riječ je o istinskoj humanizaciji čovjeka u Crkvi kroz sakralizaciju i življenje kulture milosrđa u konkretnom neodoljivom čovjekoljublju prema malenima, slabima, bolesnima, bijed-

nima, poniženima i potlačenima, svima koji nepravedno trpe i koji su odbačeni, koji se muče i brinu.

Ivan Pavao II. bio je svjestan važnosti izgradnje Crkve kao svjedokinje milosrđa u svijetu. Milosrđe je stoga neizostavan čimbenik u ostvarivanju identiteta svakog čovjeka. Stoga je svrha ovog našeg promišljanja upravo ukazati kako milosrđe nije samo bezličan teološki pojam, nego pripada živom suočavanju čovjeka s Bogom, sa samim sobom, ali i svijetom koji ga okružuje. Jednom riječju, milosrđe uzbiljuje čovjeka!

1. SVJEDOČENJE BOGA BOGATOG MILOSRDĚM U POSTKONCILSKOJ CRKVI

Božje ime je Milosrđe.¹ Tako ga definira papa Franjo. Njegov prethodnik, Papa Milosrđa² - sv. Ivan Pavao II., posvećuje Božjem milosrđu svoju drugu encikliku, odmah nakon što je u središte Crkve i svoga pontifikata postavio Otkupitelja čovjeka. Razlog tomu jest upravo susret Otkupitelja i čovjeka koji se ostvaruje u Milosrđu. Shodno tome on tvrdi da je Bog bogat milosrdem³ i poziva se na teologe koji tvrde da je milosrđe jedan od najvećih pridjevaka Božjih, najveće od njegovih savršenstava.⁴ Milosrđe za njega ipak nije samo Božja odlika. Bog sam jest milosrđe. Objava donosi temeljnu istinu da je milosrđe ključna riječ koja označava Božje djelovanje prema nama.⁵ Biblijski jezik milosrdem naziva način i opseg u kojem se Božja ljubav očituje kroz vjekove povijesti. Milosrdem iskonska lju-

---

¹ Papa Franjo – Jorge Bergoglio, Andrea Tornielli, *Božje je ime Milosrde*, Verbum, Split, 2016.

² Za vrijeme posjeta svojoj domovini i mjestu Lagiewniki, na grobu sv. Faustine Kowalske, 7. lipnja 1997. godine papa Ivan Pavao II. stavio je Poruku o božanskom milosrđu sestre Faustine Kowalske u središte svojeg pontifikata. Na temelju tog svjedočanstva, proglašenja sestre Faustine Kowalske prvom sveticom novog tisućljeća, na Bijelu nedjelju 30. travnja 2000., cjelokupne baštine njegova pontifikata, ali i samoga Papina usnuća također na vigiliju Bijele nedjelje, 2. travnja 2005., kard. Schönborn naziva Ivana Pavla II. Papom Milosrđa. Usp. Christoph Schönborn, *Našli smo milosrđe, Tajna božanskog milosrđa*, (ur: Hubert Philipp Weber), KS, Zagreb, 2010., 11-17.

³ Ivan Pavao II., *Dives in misericordia - Bogat milosrdem*, Enciklika vrhovnog svećenika Ivana Pavla II. o Božjem milosrđu, KS, Zagreb, 1994., 2 (ubuduće: *Dives in misericordia*).

⁴ Usp. *Dives in misericordia*, 13.

⁵ Usp. *Dives in misericordia*, 1. Također usp.: Papa Franjo, *Misericordiae vultus – Lice milosrđa, Bula najave izvanrednog jubileja milosrđa*, KS, Zagreb, 2015., 2. izdanje, 9 (ubuduće: *Misericordiae vultus*).

bav postaje opipljiva, konkretna i djelatna. Očitovanje tog milosrđa upravljeno je i očitovano svem stvorenom svijetu, a ponajprije u susretu s povijesnim čovjekovim položajem u čovjeku Isusu iz Nazareta. Stoga u središtu identiteta čovjeka, kao stvorenog i otkupljenog bića, stoji tajna Isusa Krista.⁶ U njemu je Božje milosrđe postalo živo i vidljivo te je doseglo svoj vrhunac – ono savršenstvo koje je pripravljeno čovjeku, te je prema njemu okrenut. Kao takvo milosrđe je istodobno objava iskonskog, ali i eshatološkog identiteta čovjeka, njegova izvornog, ali i konačnog dostojanstva kroz samoobjavu Božju u Isusu Kristu. Cilj takve Božje samoobjave jest na konačan način otkriti svoju vječnu ljubav poradi čovjeka,⁷ tj. ljubav koja je zasjala u iskonu kad je stvaran svijet i čovjek te mu neprestano obasjava put do vječnosti. Konačna i savršena objava ljubavi u Isusu iz Nazareta bila je čovjeku i čovječanstvu nužno potrebna nakon grijeha Adama i Eve. Bog nije htio čovječanstvo ostaviti napušteno u mukama zloga,⁸ nego ga želi vratiti na put iskonskog dostojanstva. A iskonsko dostojanstvo zapravo je zajedništvo s Bogom, koje, premda je već u iskonu savršeno, ipak ima i svoje eshatološko usmjerenje: od egzistencije “kod” Boga prema egzistenciji “u” Bogu. Samo beskonačna ljubav Božja objavljena u povijesti kao milosrđe kadra je vratiti čovjeka njemu samome, ali i Bogu.⁹

U skladu s navedenim, odmah nakon što je u Isusu iz Nazareta prepoznao lice Očeva Milosrđa, i papa Franjo već u drugom broju bule proglašenja izvanrednog Jubileja milosrđa donosi konkretan poziv i istu svrhu milosrđa u životu svakog čovjeka: “Trebamo stalno razmatrati otajstvo milosrđa. Ono je vrelo radosti, spokoja i mira. Naše spasenje ovisi o njemu. Milosrđe: riječ otkriva samu tajnu Presvetog Trojstva. Milosrđe: krajnji i najviši čin kojim nam Bog izlazi u susret. Milosrđe: temeljni zakon koji živi u srcu svake osobe koja iskreno gleda u oči svoje braće i sestara na putu života. Milosrđe: most koji spaja Boga i čovjeka, otvarajući naša srca nadi da smo, usprkos našoj grješnosti, zauvijek ljubljeni.”¹⁰ Iz navedenog dade se iščitati da razumijevanje Božjega milosrđa kako ga vidi papa Franjo u buli *Misericordiae vultus* ostaje tako čvrsto na liniji njegovog svetog prethodnika - pape Ivana Pavla II., koji kaže da istina o Isusu iz Nazareta objavljuje potpuno ostvarenje vječnog Božjeg plana: biti ontološka glava svega stvorenog, otkupitelj i spasitelj svih ljudi, koji

⁶ Usp. *Gaudium et spes*, 10.

⁷ Usp. *Misericordiae vultus*, 1.

⁸ *Misericordiae vultus*, 3.

⁹ Usp. *Dives in misericordia*, 14.

¹⁰ *Misericordiae vultus*, 2.

obnavlja i ujedinjuje sve stvoreno na nebu i na zemlji (usp. Ef 1, 10).¹¹ Čovjek kroz tu obnovu biva otkupljen,¹² tj. vraćen iz svog stanja povijesne grešnosti u izvorno dostojanstvo "kod Boga", ali i iznova usmjeren prema vječnoj proslavi i pritjelovljenju s Bogom "u Bogu".

Govoreći o milosrđu kao konkretizaciji ljubavi, Ivan Pavao II. naglašava kako nije riječ o savršenstvu neistražive Božje biti u otajstvu njegova božanstva, nego o savršenstvu i pridjevku po kojem čovjek, u unutarljivoj istini svog bivovanja, ulazi u najprisniji i najčešći susret sa živim Bogom.¹³ Istu istinu potvrđuje i papa Franjo kad kaže: "Milosrđe je ključna riječ koja označava Božje djelovanje prema nama. Ne ograničava se tek na potvrđivanje svoje ljubavi, već ju čini vidljivom i opipljivom. Nakon svega, ljubav nikada ne može biti samo apstrakcija. Samom svojom prirodom, pokazuje nešto čvrsto: namjere, stavove i ponašanja koja se pokazuju u svakodnevnom životu. Božje milosrđe je njegova ljubljena briga za svakog od nas. Osjeća se odgovornim; to jest, želi našu dobrobit i želi nas vidjeti sretno, pune radosti i mirne. To je također put kojim milosrdna ljubav kršćana mora putovati. Kako ljubi Otac, tako i njegova djeca. Kako je on milosrdan, tako smo i mi pozvani biti milosrdni jedni prema drugima."¹⁴ Susret s Božjim milosrđem zato je poseban izražaj Božjega čovjekoljublja, ali čovjekove egzistencijalne potrebe bogoljublja, tj. njegove bogousmjerenosti.¹⁵ Toga su itekako svjesni i saborski oci II. vatikanskog sabora, koji naglašavaju da je temeljna vjerska značajka Sabora i Crkve upravo milosrđe usmjereno prema služenju

---

¹¹ Usp. Ivan Pavao II., *Govor na općoj audijenciji*, dana 13. travnja 1988., 6, OR 1988/17; *Govor na općoj audijenciji*, dana 20. travnja 1988., 1-2, OR 1988/18. (Navode iz govora na općim audijencijama donosimo prema tjednom tiskanom njemačkom izdanju *L'Osservatore Romano*.)

¹² Ivan Pavao II. smatra otajstvo otkupljenja čovjeka po Kristu temeljnom istinom kršćanstva. Riječ Božja je čovjekom postala kako bi čovjeka zaglibljena u grijeh uzdigla do ljubljene djece Božje i baštinika kraljevstva. Ovo je otajstvo transcendentno ljudskoj mudrosti i nikad neće biti otkriveno čovjeku u svim svojim bogatim sadržajima i dimenzijama, ali zbog beskrajne Božje ljubavi, zbog Božjega milosrđa, kroz istinu, pravdu i svetost, čovjek se može priključiti povorci svetih. Tako je otajstvo otkupljenja vrhovno čovjekovo uzvišenje. Usp. vo otajstvo je transcendentno lj uzdigla do ljubljene djece Božje i baštinika kraljevstva. Tonči Trstenjak, *Pojam otkupljenja u naučavanju Ivana Pavla II.*, *Obnovljeni život* 39 (1984) 1, 61-62, 64.

¹³ Usp. *Dives in misericordia*, 13.

¹⁴ *Misericordiae vultus*, 9.

¹⁵ Ivan Koprek, *Antropologija u misli Ivana Pavla II.*, u: Ines Sabotić, Željko Tanjić i Gordan Črpić (ur.), *Ivan Pavao II. Poslanje i djelovanje*. Zbornik radova – Promišljanja hrvatskih znanstvenika, Zagreb, 2007., 80.

čovječanstvu.¹⁶ Imajući sve to u vidu, Ivan Pavao II. bitno naglašava odnos Božje ljubavi i ljudskog dostojanstva u ključnim razdobljima povijesti spasenja: u čovjekovom iskonu, u njegovom povijesnom padu i milosrdnoj otkupljenosti te u eshatološkoj savršenosti.¹⁷ Ta tri razdoblja otkrivaju triptih čovjekova identiteta.¹⁸ Milosrđe, kao najizvršnija i najsavršenija objava Božje ljubavi i njegova čovjekoljublja, pritom djeluje u povijesnom čovjeku prije Krista i u Kristu, a nakon Krista već govorimo o djelovanju u eshatološkom čovjeku. Ukoliko je vrijeme nakon Kristova odlaska k Ocu vrijeme drugog Branitelja (usp. Iv 14,26), tj. vrijeme Crkve (vrijeme već sad i još ne) riječ je o djelu Božje ljubavi na putu prema eshatološkoj slavi koja je već započela u Crkvi te čovjeku otvara mogućnost potpunog dioništva u Božjem životu,¹⁹ kroz moralnu obnovu čovjekove osobnosti i njegova dostojanstva u Kristu. Stoga je put Crkve eshatološko suobličenje čovjekova dostojanstva Kristu. Posvećujući upravo ovoj temi milosrđa u Crkvi cijelu drugu polovicu bule *Misericordiae vultus*, od br. 10 do 22, papa Franjo opetovano inzistira na tom konkretnom svjedočanskom putu milosrđa *propter homines* u Crkvi kao temelju njezina života,²⁰ baš onako kako ga je trasirao Papa Milosrđa. Da bismo znali oživjeti i živjeti milosrdnu Crkvu današnjice, u svjetlu svega rečenoga, valja nam pokušati razložiti taj milosrdni susret Božje vječne ljubavi i čovjeka, onako kako ga je predstavio apostol ljudskog dostojanstva – Ivan Pavao II.²¹

¹⁶ Govor na zadnjoj javnoj sjednici Drugog vatikanskog ekumenskog koncila, 7. prosinca 1965., u *Misericordiae vultus*, 4.

¹⁷ Govoreći o povijesti spasenja čovjeka, papa Ivan Pavao II. sagledava taj plan u četiri razdoblja: 1. izvorno čovječanstvo; 2. palo čovječanstvo; 3. otkupljeno čovječanstvo i 4. proslavljeno čovječanstvo. Ipak, budući da razdoblje palog i otkupljenog čovječanstva predstavlja povijest kakvu poznamo, možemo govoriti o tri ključna razdoblja: 1. iskonskom; 2. povijesnom i 3. eshatološkom. Više o tome: Mary Healy, *Muškarci i žene su iz Edena, Studijski vodič za teologiju tijela Ivana Pavla II.*, Verbum, Split, 2013., 20-21; Đuro Hranić, *Čovjek – slika Božja. Teološka antropologija Ivana Pavla II.*, *Diacovensia* 1 (1993) 1, 28-29.

¹⁸ Usp. Ivan Pavao II., *Govor na općoj audijenciji*, dana 11. studenoga 1981., 1, OR 1981/47.

¹⁹ Usp. Ema Vesely, Ivan Pavao II. za novu kulturu života, *Obnovljeni život* 51 (1996) 3, 264.

²⁰ Usp. *Misericordiae vultus*, 10.

²¹ Svećenik i teolog Roland Graf nazvao je sv. Ivana Pavla II. "Apostolom ljudskog dostojanstva". Usp. Roland Graf, *Papst Johannes Paul II. - Eine Würdigung des Apostels der Menschenwürde*, <http://www.human-life.ch/newsdetails.php?record ID=26>

2. BOŽJA LJUBAV I ISKONSKI IDENTITET ČOVJEKA

Razumjeti zagonetku čovjeka i njegova života od trenutka stvaranja kroz povijesno otkupljenje u Isusu iz Nazareta sve do eshatološkog ostvarenja potpunog čovjeka temeljni je istraživački objekt teološke antropologije Ivana Pavla II. Premda je polazište njegovog promatranja samoobjava milosrdnog Boga, takvo bi promatranje ostalo ipak samo izvanjsko kad se ne bi razmišljalo i o čovjeku iznutra, tj. na temelju njegovog iskonskog i povijesnog iskustva,²² koje će potom naznačiti i eshatološku stvarnost koja je čovjeku pripravljena. Kad govorimo o iskonskom identitetu i dostojanstvu čovjeka, valja imati na umu da je riječ o čovjeku kakav je stvoren Božjim promislom iz ljubavi i kakav je ostao do trenutka prvoga grijeha. Nakon grijeha prvih ljudi govorimo o povijesnom čovjeku.

2.1. Čovjek slika Božja

Središnji pojam Papine teološke antropologije kao i identiteta samog čovjeka predstavlja pojam slike Božje²³ - samo i isključivo čovjeku svojstvene veličine. Ivan Pavao II. naziva ga nepromjenjivim i temeljnim odgovorom na pitanje *tko je čovjek*.²⁴ To je ključ za razumijevanje povijesti svijeta kao povijesti spasenja i uvođenje "kulture života"²⁵ kao dioništva na Božjem životu. To dioništvo obuhvaća cijeloga čovjeka: događa se u njegovoj tjelesnosti i ostvaruje u osob-

---

²² Više o temeljnom čovjekovom iskustvu, a osobito o iskustvu patnje i čovjeka kao *homo patiens-a* usp. Nela Gašpar, "Homo patiens" i Ivan Pavao II., u: Ivan Koprek (ur.), *Defensor hominis*. Zbornik radova na međunarodnom simpoziju "Čovjek u filozofiji K. Wojtyła - Pape Ivana Pavla II.", održanog 5. travnja 2003. u Zagrebu, FTI, Zagreb, 2003., 223-234; Ista, Kristologija Ivana Pavla II., u: Ines Sabotič, Željko Tanjić i Gordana Črpić (ur.), *Ivan Pavao II. Poslanje i djelovanje*, 61-75.

²³ Sveobuhvatnu razradu pojma slike Božje u spisima Ivana Pavla II. donosi Đuro Hranić, Čovjek - slika Božja. Teološka antropologija Ivana Pavla II., *Diacovensia* 1 (1993) 1, 24-44. On naglašava da je pojam slike Božje ne samo kao crvena nit koja se provlači kroz sve spise pontifikata Ivana Pavla II., nego je pojam u kojem se susreću sve teološko-antropološke istine. Stoga, kroz prizmu slike Božje valja promatrati kompletan identitet čovjeka i njegovo poslanje. Ondje, 25.

²⁴ Usp. Ivan Pavao II., *Apostolsko pismo Mulieris dignitatem. O dostojanstvu i pozivu žene prigodom marijanske godine*, od 15. kolovoza 1988., br. 6-8; KS, Zagreb 2003., (ubuduće: *Mulieris dignitatem*).

²⁵ Usp. Ivan Pavao II., *Govor na susretu s članovima savezne vlade i diplomatskog kora u Beču*, dana 20. lipnja 1998.; u www.stjosef.at/papstbesuch/3papst_d.htm, dana 24. veljače 2006. Jedanaesta enciklika Ivana Pavla II. *Evangelium vitae* datirana je na blagdan Blagovijesti 1995. godine (KS, Zagreb, 1995.) i kao svojevrsna apologija dostojanstva ljudskog života na poseban način donosi razliku između "kulture smrti" i kulture života" kao baštine Božjega milosrda.

nosti. Ove dvije dimenzije stoga predstavljaju identitet čovjeka i u njegovom izvornom stanju, zatim u povijesnosti te u eshatološkoj savršenosti. Odatle slijedi da se identitet čovjeka kao slike Božje potpuno ostvaruje u njegovoj egzistencijalnoj upućenosti na Boga, tj. njegovu poslanju kao živoga znaka Božjeg u stvorenom svijetu – na putu prema vječnosti. Stoga njegov identitet (tjelesnost i osobnost) nije moguće rastaviti od njegova hoda od iskona prema vječnosti niti odvojeno promatrati.

2.2. Teologija tijela

Odgovarajući na farizejski upit o otpustu žene zbog preljuba (usp. Mt 19,1-10), Isus se poziva na iskon čovjekova bića kako nam ga donosi Knjiga Postanka u jahvističkoj redakciji u 2. i 3. poglavlju, te u svećeničkoj redakciji u 1. poglavlju i na početku 2. poglavlja. To je temeljna “objava tijela” čovjeka kao muškarca i žene. Tijelo pripada samoj biti čovjekova identiteta.²⁶ Ono, i samo ono, vidljivi je znak čovjeka u njegovoj muškosti i ženskosti. Osim toga tijelo čini vidljivim ono što je u čovjeku duhovno i božansko.²⁷ Slika označava biće – život. Ona nije samo odsjaj originala, nego je izraz dioništva na božanskom životu, tj. na njegovoj ljubavi. Stoga čovjekovo tijelo u svijetu predstavlja sliku Božju, ali i samoga čovjeka kao osobu. Upravo poradi tijela čovjek je utjelovljena osoba.²⁸ Izvorna osobnost čovjeka zapravo u tom smislu znači dioništvo na Božjem životu, ali “kod Boga”, tj. izvan Boga - u stvorenom fizičkom svijetu. Prema tome ta se dva pojma vrlo često mogu promatrati kao sinonimi, tj. čovjek je slika Božja jer je osoba, ali i čovjek je osoba jer je slika Božja. Ivan Pavao II. stoga s pravom tvrdi: “Čovjek je stvoren da odvijeka skrivenu Božju tajnu predstavi u vidljivoj stvarnosti svijeta i tako bude znak te iste tajne. [...] Izvorna nevinost povezana s iskustvom važnosti tijela oba roda za bračno zajedništvo čini da se čovjek u svojoj tjelesnosti kao muškarac i kao žena osjeća nositeljem svetosti. On se tako osjeća i od početka to jest. Ova svetost, koju Stvoritelj izvorno daruje čovjeku pripada stvarnosti sakramenta

---

Više o tome u Ema Vesely, Ivan Pavao II. za novu kulturu života, *Obnovljeni život* 51 (1996) 3, 261-284.

²⁶ Usp. Ivan Pavao II., *Govor na općoj audijenciji*, dana 21. studenoga 1979., br. 2, OR 1979/48.

²⁷ Usp. Ivan Pavao II., *Govor na općoj audijenciji*, dana 6. listopada 1982., br. 6, OR 1982/42.

²⁸ Mary Healy, *Muškarci i žene su iz Edena*, 24.

stvaranja.²⁹ Prema tome, čovjek ne samo da ima tijelo, nego on jest tijelo, ali ne samo tijelo. Tijelo je sakrament osobe.³⁰ Čovječje tijelo tako, sa svim osobitostima muškog, odnosno ženskog tijela, predstavlja kompletnog čovjeka i ono što on jest. Ta je istina ključna za Ivana Pavla II., jer se sukladno tome i Božja ljubav *propter homines*, tj. čovjekoljublje oživotvoruje upravo u ljudskom tijelu kao takvom, i to u ljudskom tijelu svakog, jedinog i jedinstvenog i konkretnog stvorenog čovjeka.³¹ Sukladno tome ljudsko je tijelo osposobljeno i za obrnuti napor: uzdizanje k Bogu i uzimanje udjela na njegovoj svetosti.³² To uzdizanje iskonskog čovjeka k Bogu kojim odiše tijelo

---

²⁹ Ivan Pavao II., *Govor na općoj audijenciji*, dana 6. listopada 1982., br. 6, OR 1982/42. U bilješkama je navedena sljedeća naznaka: O.R. dt., Nr. 9/1980, S. 2.

³⁰ Mary Healy, *Muškarci i žene su iz Edena*, 24. Govoreći o sakramentalnosti čovjekova tijela, Ivan Pavao II. shvaća sakrament kao vidljivi znak dubokog otajstva - *mysterion*. Riječ je o tajni koja ukazuje na čovjekovo značenje i njegovo dostojanstvo, a ono se temelji na dioništvu na Božjem životu. Prema tome sakrament je vidljivi i djelotvorni znak nade, koja u čovjeku, u njegovom fizičkom tijelu, čini vidljivom onu tajnu koja je odvijeka skrivena u Bogu. Riječ je o tajni Božje ljubavi prema čovjeku, koja se u povijesti kakvu poznajemo ostvaruje kao milosrđe. Pri tom sakrament i otajstvo nisu sinonimi, budući da otajstvo ostaje i nakon njegova navještaja. Sakrament pretpostavlja Objavu, tj. navještaj otajstva i čovjekovo sudjelovanje u njemu pod vidom znaka. Znak je pri tom uvijek i samo činjenje vidljivim onog transcendentnog otajstva koje samoga čovjeka u njegovu tijelu čini sakramentom stvaranja. Jednako tako kad je riječ o sakramentima Crkve Papa govori o radosnom navještaju spasenjskog Božjeg djelovanja koji je ponuđen čovjeku u Isusu Kristu, da mu vrati životnu nadu, povezanost s Bogom i vječno dioništvo na njegovom životu. U skladu s tim je definicija sakramenta kako ga vidi Papa: "Sakramenti su znakovi Kristovog spasenjskog djelovanja, koji nadvladavaju moć grijeha i smrti i usađuju čovjeku sagu nade i života, čija punina je u Kristu. Punina nade i života u Kristu zapravo znače blaženstvo koje je u Bogu. Ostvariti to blaženstvo moguće je samo milosrdnima (usp. Mt 5,7)." Ivan Pavao II., *Govor na općoj audijenciji*, dana 8. rujna 1982., br. 2-5, OR 1982/38; *Govor na općoj audijenciji*, dana 23. lipnja 1988., br. 1-4, OR 1988/31-32. Iz navedenoga da se zaključiti kako Ivan Pavao II. slijedi antropološko-kristološko-ekleziološki pristup sakramentima, koji je u teologiji možda ponajbolje razvio njemački teolog Theodor Schneider, *Zeichen der Nähe Gottes*, Mainz, 1979.

³¹ Usp. Ivan Pavao II., *Redemptor hominis – Otkupitelj čovjeka*, KS, Zagreb, 1980., 13 (ubuduće: *Redemptor hominis*).

³² Mary Healy, *Muškarci i žene su iz Edena*, 26. Budući da je tijelo sposobno otkriti svoga Stvoritelja, Papa svoje kateheze o ljudskom tijelu koje je držao na općim audijencijama u jesen 1979. godine naziva "teologijom tijela". Riječ je o nagovorima na općim audijencijama od 5. rujna 1979. do 28. studenoga 1984. godine. Tekstovi Papinih kateheza dostupni su na hrvatskom jeziku: Ivan Pavao II., *Muško i žensko stvori ih*, sv. I. i II., Verbum, Split, 2012./2013. (ubuduće: *Teologija tijela*). Pri navođenju donosimo broj kateheze i pojedinu točku unutar same kateheze). Također, o iskustvu čovjekova tijela i osobnosti govori i Đuro Hranić, *Čovjek – slika Božja*. O istoj temi postoji značajnija literatura na njemačkom jeziku: Johannes Paul II. (priredili i napisali uvode Norbert und Renate Martin), *Die menschliche Liebe im göttlichen Heilsplan. Katechesen 1979-*

muškarca i žene ostvaruje se kroz tri bitna vidika. Prije svega riječ je o *iskonskoj potrebi za međusobnim jedinstvom muškarca i žene u tjelesnosti* kako bi čovjek nadvladao svoju iskonsku samoću. Potom, ostvarujući međusobno tjelesno zajedništvo čovjek, kao muškarac i žena, postaje *communio-ljubav-dar*.³³ Konačno, treći vidik je *iskonska golotinja i nedostatak stida*, koji govori kako o gledanju druge osobe onim očima kojima je Bog vidi, tako i o iskustvu značenja vlastitog tijela pred Stvoriteljem i ostalim stvorenjima.³⁴ Takvo izvorno stanje čovjeka kao sakramenta Božje ljubavi bit će, kako ćemo kasnije vidjeti, do kraja objavljeno i shvaćeno tek u Kristovoj osobi i njegovim riječima.

Razlikujući se od svih ostalih fizičkih bića, čovjek otkriva ne samo identitet vlastite naravi, nego i iskonsku samoću. Upravo je samoća prema Papi temelj čovjekove samosvijesti, samoodređenja i svjesnosti vlastitoga tijela. Istodobno se u toj osamljenosti otvara prema srodnom biću "kao što je on". Stoga se konačno stvaranje čovjeka sastoji u jedinstvu dvaju bića – muškog i ženskog. Ta dvojnost očituje ono što na temelju identiteta ljudske naravi tvori muškost i ženskost iskonskog čovjeka.³⁵ Čovjekova egzistencija pri tom se objavljuje kao pro-egzistencija, a *communio personarum*³⁶ njegovih dvostrukih komplementarnih spolova kao slika božanskog zajedništva Osoba i darivanja ljubavi koja prevladava između njih.³⁷ U tom smislu Ivan Pavao II. tvrdi: "Tijelo koje izražava ženskost 'za' muškost i obrnuto, muškost 'za' ženskost očituje uzajamnost i zajedništvo osoba. Izražava ga darivanjem kao osnovnim obilježjem osobnog postojanja. To je tijelo: svjedok stvaranja kao temeljnog dara, dakle svjedok Ljubavi kao vrela iz kojeg je to darivanje nastalo."³⁸

Premda čovjek po svom tijelu pripada vidljivom i stvorenom svijetu i prirodi, ipak je sav taj fizički svijet tu radi čovjeka – njemu služi, a on svom Stvoritelju (usp. Post 1,28-30). Čovjek se dakle od

---

1981., Patris Verlag Vallendar-Schönstadt, 1985.; *Die Erlösung des Leibes und die Sakramentalität der Ehe. Katechesen 1981-1984*. Patris Verlag, Vallendar-Schönstadt 1985, *Die Familie - Zukunft der Menschheit. Aussagen zu Ehe und Familie 1978-1984.*, Patris Verlag, Vallendar-Schönstadt, 1985.

³³ Više o pojmu *communio* vidi: Gisbert Greshake, *Kratki uvod u vjeru Trojedinoga Boga*, KS, Zagreb 2007., 25-61.

³⁴ Usp. *Teologija tijela*, 4-12.

³⁵ Usp. *Teologija tijela*, 9, 1-2.

³⁶ Usp. *Gaudium et spes*, 12.

³⁷ Usp. Đuro Hranić, *Čovjek – slika Božja*, 35-36.

³⁸ Usp. *Teologija tijela*, 14, 4.

ostalih stvorenja više razlikuje nego što im je sličan.³⁹ Stoga je važno primijetiti da je jedino iskonski čovjek, u svome tijelu, slika Božja – znak Božje ljubavi sve dok ona nije konačno objavljena kao milosrđe u Isusu iz Nazareta.

Kroz suodnos s drugim stvorenim bićima i spoznajom vlastite različitosti čovjek dolazi do otkrića vlastitog dostojanstva. On sam pita se o sebi tko je⁴⁰ i tako otkriva čežnju za svojim Stvoriteljem – Bogom koji je Ljubav. To je osobito vidljivo iz drugog izvještaja o stvaranju u Post 2,7-20, koji objavljuje čovjeka kao društveno biće u potrazi za puninom čovjества, tj. punim značenjem ljudskog života.⁴¹ Takva potraga rezultirala je traženjem na krivom putu, koji je kao posljedicu imao sklonost na grijeh i samu smrt - gubitak sinovskog dostojanstva kod Oca. Gubitak odnosa s Ocem i osjećaj obespravljenosti bude u svijesti palog čovjeka osjećaj stida i izgubljenog dostojanstva. Stoga, tvrdi Papa, stid predstavlja granično iskustvo između čovjekova iskona i njegove povijesnosti.⁴² Izvorna ukorijenjenost u Ljubavi za čovjeka je predstavljala sreću, jer ga je ta ista Ljubav oslobađala stida i činila sposobnim za sebedarje. Osjećaj stida u čovjeku onemogućuje ukorijenjenost u Ljubavi, narušava izvornu nevinost, a time kako odnos Boga i čovjeka, tako i ljudi međusobno - čovjekovu pro-egzistenciju, tj. sebedarje i prihvaćanje dara.⁴³ Ipak, čovjeku nije potpuno uništena slika Božja, već je zbog gubitka posvetne milosti narušena i zamagljena. Stoga u njemu i dalje ostaje čežnja za iskonskom ukorijenjenosti u Ljubavi i vlastitom proegzistencijom.

2.3. Obnova i konačna proslava slike Božje

Istinski odgovor na čovjekovo traženje savršene bogolikosti, tj. punine dioništva na Božjem životu, ljubavi i svetosti mogao je biti samo dar milosrđa.⁴⁴ Naime, zbog grijeha svijeta i čovjeka, Bog koji

---

³⁹ Usp. Ivan Pavao II., *Govor na općoj audijenciji*, dana 6. prosinca 1978., br. 3, OR 1978/50.

⁴⁰ Usp. Isto, br. 4.

⁴¹ Usp. *Redemptor hominis*, 11.

⁴² Usp. *Teologija tijela*, 12, 2.

⁴³ Usp. *Teologija tijela*, 16, 2-4.

⁴⁴ Usp. Đuro Hranić, Kristološki naglasci u učenju Pape Ivana Pavla II., u: Ines Sabotić - Željko Tanjić - Gordan Črpić (ur.), *Ivan Pavao II. Poslanje i djelovanje*, 25. Teološko-kristološki pristup Ivana Pavla II. promatranju čovjeka i njegova dostojanstva stavlja u središte dar Sina, u kojem se objavljuje transcendentna i milosrdna Očeva ljubav *propter homines*, tj. da s palim čovjekom ponovno uspostavi savez milosti. Stoga je Papina kristologija bitno soteriologija. Navedeno je značajno prisutno u enciklikama *Redemptor Hominis* i *Dominum et Vivificantem*.

je ljubav nije se mogao drukčije objaviti nego kao milosrđe, svjedočeci tako temeljnu istinu o Bogu, ali i o čovjeku.⁴⁵ Njemu pokazano Lice Božjeg milosrđa – Isus Krist preobražava ljubav u milosrđe da nadiđe strogi zakon pravednosti, koji bi u najboljem slučaju spasio ono od ljudskog dostojanstva što se spasiti dade, a nikako obnovio njegov iskonski i eshatološki sjaj.⁴⁶ Stoga Ivan Pavao II. na tragu Drugoga vatikanskog sabora opetovano ističe kako Kristovo utjelovljenje stoji u središtu ljubavi koja se u povijesti objavljuje kao milosrđe, a samim tim i u središtu identiteta čovjeka.⁴⁷

Temeljni smisao Kristova mesijanskog djela jest biti slika, tj. objava Očeve vjerne ljubavi - milosrđa. Upravo zato Krist - lice Milosrđa istodobno traži i od ljudi da se u svom životu, na putu prema vječnosti, dadu voditi ljubavlju i milosrđem, jer samo tako će pripadati među one milosrdne koji će zadobiti milosrđe (usp. Mt 5,7).⁴⁸ Riječ je dakle o stalnoj dinamici ljubavi koja poziva uvijek iznova otkrivati lice milosrđa sve dok čovjek u njemu ne postane jedno. Drugim riječima, Krist objavljuje iskonsko dostojanstvo slike Božje, tj. živu nazočnost Božje ljubavi u tijelu i osobnosti pravog čovjeka, ali istodobno upućuje čovjeka prema savršenom sjedinjenju s istom ljubavi. Stoga je taj zahvat Božje ljubavi u Isusu iz Nazareta most između iskona i vječnosti ljudskog dostojanstva, tj. milosrđe.

Potpuni je dakle čovjek, u svojoj izvornoj tjelesnosti i osobnosti, koja također predstavlja i njegovo dostojanstvo (duhovnost i svetost), iz Stvoriteljeve ljubavi stvoren i kao takav baštini iskonsko dostojanstvo slike Božje. Iz te iste ljubavi, koja se zbog počinjenoga grijeha očituje kao milosrđe, u Kristovoj tjelesnosti i osobnosti, obnovljeno je dostojanstvo tjelesnosti i osobnosti svakog i pojedinog čovjeka. Isus Krist je prvu stvoriteljsku ljubav prema čovjeku nanovo potvrdio, konkretizirao i pokazao ishod čovjekove iskonske čežnje – baštiniti milosrđe.⁴⁹ On sam kao milosrđe stoga je iskonsko lice ljubavi, a samim time i lice izvornog čovjeka.

⁴⁵ Usp. *Dives in misericordia*, 13.

⁴⁶ Usp. *Dives in misericordia*, 5.

⁴⁷ Usp. *Redemptor hominis*, 13; *Gaudium et spes*, 10.

⁴⁸ Usp. *Dives in misericordia*, 3.

⁴⁹ Usp. Hermann Josef Pottmeyer, *Christliche Anthropologie als kirchliches Programm: Die Rezeption von "Gaudium et spes" in "Redemptor hominis"*, *Trierer Theologische Zeitschrift* 94 (1985), 183.

3. PALI ČOVJEK I POVIJESNO OČITOVANJE BOŽJEG MILOSRĐA

3.1. Sloboda i milosrđe

Čovjek je jedini od svih stvorenja pozvan na dioništvo u punini Božjeg života. Tražeći tu puninu dioništva "u" Bogu, čovjek otkriva još jednu dimenziju svoga iskonskog dostojanstva i svoje bogolikosti – slobodu.⁵⁰ Ona mu omogućuje traženje Stvoritelja. Čovjek slobodom može pokušati tražiti sreću i na krivim putovima. Stanje povijesnog čovjeka, njegovog shvaćanja i ponašanja postalo je tako opterećeno bremenom istočnog grijeha i njegovih posljedica. Čovjek je doduše i nakon pada zadržao svoju ontološku strukturu. On je i nadalje slika Božja, ali bez Božjega milosrđa ne može sam slobodno ostvariti puninu dioništva "u" božanskom životu, svetosti i ljubavi.⁵¹ Stoga su čovjekov grijeh i smrt nijekanje izvornog čovjekova života i njegov egzistencijalni prekid sa svojim iskonom. Ipak, Bog nije htio čovječanstvo ostaviti samo u mukama zloga,⁵² nego ga potaknut svojim očinskim milosrdnim srcem traži (usp. Lk 15,11-32)⁵³ da mu objavi lice svoga milosrđa, tj. ponovno pokaže obzor života i iskonskog dostojanstva. Ivan Pavao II. tu činjenicu sažimlje ovako: "Božanski značaj otkupljenja ne ostvaruje se tek u činjenici što je grijeh pobijeđen, već time što je ljubavi vraćena stvaralačka snaga kojom je čovjeku omogućeno da iznova pristupi punini života i svetosti što od Boga dolazi. Time otkupljenje u sebi nosi objavu milosrđa u njegovoj punini."⁵⁴ Takvo povijesno iskustvo milosrđa ostaje na tragu pisca Poslanice Kološanima koji s pravom Krista kao milosrdnog objavitelja iskonskog života naziva "Prvorodencem svakog stvorenja" (Kol 1,15). Također sv. Ivan tumači da je upravo Krist "Riječ [koja] tijelom postade i nastani se među nama te vidjesmo slavu njegovu – slavu koju ima kao Jedinorođenac od Oca – pun milosti i istine" (Iv 1,14).

3.2. Krist - utjelovljenje milosrđa

Kristova povijesna objava milosrdnog Boga i iskonskog čovjekova identiteta događa se u onom što je izvorno ljudsko – u čovječjem

---

⁵⁰ Usp. Marian Jaworski, Die Konzeption der Anthropologie und das Menschenbild bei Karl Wojtyła, *Archiv für Religionspsychologie* 14 (1980) 1, 284-285.

⁵¹ Usp. Đuro Hranić, *Kristološki naglasci u učenju Pape Ivana Pavla II.*, 23-24.

⁵² *Misericordiae vultus*, 3.

⁵³ Usp. Ivan Pavao II., *Tertio millennio adveniente – Nadolaskom trećeg tisućljeća*, KS, Zagreb, 1996., 7. (ubuduće: *Tertio millennio adveniente*).

⁵⁴ *Dives in misericordia*, 7.

tijelu začetom po Duhu Svetom. Bog u Kristu i po Kristu postaje vidljiv u svom milosrđu, milosrđe utjelovljuje i uosobljuje. Budući da on sam jest milosrđe⁵⁵, iznimnu i iskonsku vrijednost samom činjenicom utjelovljenja iznova daruje čovječjem tijelu. A tijelo predstavlja čovjeka i njegovu osobnost.⁵⁶ K tome, taj ponovni susret Milosrdnog s čovječanstvom u Isusu Kristu objavljuje i trojstveno zajedništvo božanskih osoba. Pri tom se čovjekova društvenost otkriva kao sasvim nova dimenzija njegove bogolikosti – slika Božje trojstvenosti, koju je pozvan potpuno ostvariti u vječnosti. Shodno tome Ivan Pavao II. naglašava da je čovjek prema uzoru Božje trojstvenosti i razmjene sebedarja među božanskim osobama stvoren te u sebi nosi ontološku strukturu personalnog dara. U tom se dakle sastoji ne samo čovjekov iskonski život nego i konačni za kojim teži. Plod Kristova utjelovljenja je prema tome idealan, savršen čovjek.⁵⁷ Ipak, ostvariti tu savršenost povijesnom je čovjeku nemoguće sve dok zlo i smrt ne budu pobijeđeni u Kristovu djelu spasenja i otkupljenja. Pri tom je križ znak ozbiljnosti ljudskog pada, ali i najveće moguće zadovoljštine koju je Bog spreman platiti da zaštiti dostojanstvo čovjeka i bogatstvo neizmjerne veličine ljubavi koja je u njega utkana.⁵⁸ Trojedini Bog se tako u Isusu iz Nazareta objavljuje u svom slobodnom, djelotvornom i milosrdnom čovjekoljublju.⁵⁹ On *propter homines* uzima udjela na tjelesnoj stvarnosti povijesnog čovjeka, da samoga sebe učini žrtvom otkupljenja, uništivši jednom zauvijek vlast grijeha i smrti na križu, a čovjeka povede do njegova iskona, vraćajući mu slobodu i dostojanstvo osobnosti u njegovoj tjelesnosti, i iznova nudeći mogućnost punine života. Upravo otajstvo Kristova križa, uskrснуća i uzašašća k Ocu otvara vrata vječnosti koja je čovjeku pripravljena. Tako je povijesno Božje milosrđe, koje je u utjelovljenju objavljeno cijelom čovječanstvu, u križu i uskrснуću doseglo svoj vrhunac.

⁵⁵ Usp. *Dives in misericordia*, 2.

⁵⁶ Starozavjetna antropologija definira čovjeka s četiri temeljna pojma: *basar* (meso), *nefeš* (životni dah), *ruah* (dah) i *leb* (srce). Sva četiri pojma manje-više označavaju cijeloga čovjeka, naglašavajući specifične vidove njegove osobnosti i egzistencije. Usp. Ladislav Nemet, *Teologija stvaranja*, KS, Zagreb, 2003., 108-111; Richard Pavlič – Katarina Kevrić, *Stvaranje čovjeka u svjetlu kršćanske antropologije i susreta s prirodnim znanostima*, *Riječki teološki časopis* 46 (2015) 2, 365-388.

⁵⁷ Usp. Đuro Hranić, *Kristološki naglasci u učenju pape Ivana Pavla II.*, 42.

⁵⁸ Usp. Isto, 57.

⁵⁹ Usp. *Dives in misericordia*, 2-3.

3.3. Milosrđe i spasenje

Ivan Pavao II. na više mjesta naglašava istinu da samo s milosnim darom Božjim čovjek ponovno postaje subjekt, sposoban svoju povijesnu stvarnost usmjeriti prema vječnosti – prema vječnom dioništvu u Božjem životu.⁶⁰ On je subjekt i protagonist povijesti, a ne njezin objekt – kakvim ga je učinio grijeh. Kao “slika nevidljivoga Boga” Krist je potpuni čovjek, koji obnavlja bogolikost sinova Adamovih, koja bijaše grijehom narušena. U svojoj ljudskoj naravi, koja je iskonski slobodna od svakoga grijeha i s kojom se sjedinjuje (neodvojivo, ali ne pomiješano) druga božanska osoba – Riječ Božja, uzvisuje se ljudska narav zajednička svakom čovjeku na uzvišeno iskonsko dostojanstvo.⁶¹ To dostojanstvo Božjeg sinovstva je puno nade i istovremeno unutarinja i potpuna istina čovječstva.⁶² Krist – pravi Bog i pravi čovjek tako omogućuje čovjeku i čovječanstvu biti u suglasju sa stvorenim svijetom, ali i njime u Božje ime upravljati.

Zahvat Božje milosti ni u kom slučaju nije teistička diktatura tijekom ljudske povijesti. Subjekt nije Bog sam, nego Bog koji je postao čovjekom, koji tako čini svakog čovjeka odgovornim subjektom povijesti, a povijest spasenja postaje povijest svakog čovjeka i cijeloga čovječanstva. Milosrđe Božje čovjeka ne ponižava, nego naprotiv vidi čovjeka u njegovom izvornom dostojanstvu te ga uzdiže da i sam vidi punu istinu o samome sebi.⁶³ Ljudska povijest, koju je čovjek učinio poviješću grijeha, postala je tako u Kristu povijest spasenja. Ta povijest svakako jest antropocentrična, ali mora biti potvrđena i uzbiljena teocentrički, tj. usmjerena prema Ocu, koji je bogat milosrđem u Isusu Kristu, koji je lice njegova milosrđa.⁶⁴ Takvo uzbiljenje živi u Crkvi kao put iskušán kroz stoljeća, a Papa ga naziva ujedno stazom budućnosti. “Krist Gospodin naznačio je taj put osobito kad se je - kako uči Koncil – ‘utjelovljenjem Sin Božji na neki način sjedinio sa svakim čovjekom’ (GS 2). Crkva, dakle, spoznaje kako joj je osnovna dužnost omogućivati da se to sjedinjenje trajno događa i obnavlja. Crkva želi služiti tom jedinom cilju: da svaki čovjek uzmogne pronaći Krista, kako bi Krist mogao sa svakim čovjekom hodati stazom života, snagom istine koja pokreće čovjeka i svijet, a koja se nalazi u otajstvu Utjelovljenja i Otkupljenja, i snagom one ljubavi koja iz toga

---

⁶⁰ Usp. *Redemptor hominis*, 5; Željko Puljić, *Kultura u misli Ivana Pavla II., Bogoslovska smotra* 55 (1985), 3-4, 409.

⁶¹ Usp. *Tertio millennio adveniente*, 4.

⁶² Usp. *Redemptor hominis*, 11.

⁶³ Usp. Christoph Schönborn, *Našli smo milosrđe*, 22-23.

⁶⁴ Usp. *Dives in misericordia*, 1; Ž. Puljić, *Kultura u misli Ivana Pavla II.*, 411.

otajstva zrači”.⁶⁵ U tom je smislu Crkva prema riječima II. vaticanskog sabora “znak i sredstvo najtješnjeg sjedinjenja s Bogom i ljudi međusobno”.⁶⁶ U središtu takvog sjedinjenja stoji iskonski čovjek i pravi Bog – Isus Krist, a njegovo milosrđe jest hodočasnički put koji vodi čovječanstvo od iskona prema vječnosti. Stoga se s pravom događaj objave Božjeg milosrđa u Isusu iz Nazareta može promatrati kao novo stvaranje i novi početak čovječanstva, u iskonskom, ali i konačnom smislu punog dostojanstva te riječi.⁶⁷ Krist je tako novi Adam (usp. Rim 8, 19-22) – iskonski, povijesni i eshatološki čovjek i kao takav vidljivo Lice Božjeg milosrđa, ali i most između iskona i vječnosti. Još više, prema misli Ivana Pavla II., živi Krist u Crkvi, jest za čovjeka milosrdni put uljudbe od iskonskog dostojanstva prema njezinoj konačnoj eshatološkoj slavi.

4. ČOVJEK NA PUTU PREMA ESHATOLOŠKOJ LJUBAVI

4.1. Promjena srca

Razmišljajući o slavi koju je Bog pripremio svom ljubljenom biću, Ivan Pavao II. razmišlja nad Isusovom raspravom sa saducejima (usp. Mt 22,24-30; Mk 12,18-27; Lk 20,27-40). Isus naglašava potpuno ostvarenje ljudskog bića u uskrsnuću i konačno sjedinjenje s Bogom. To je potpuno nova i eshatološka dimenzija ljudskog postojanja koja zahtijeva promjenu srca. Važnost promjene srca jedna je od temeljnih imperativa Papina nauka.⁶⁸ Upravo je srce sre-

⁶⁵ *Redemptor hominis*, 13. U bilješci Papa se poziva na *Gaudium et spes*, 22.

⁶⁶ Usp. *Lumen gentium*, 1.

⁶⁷ Usp. *Dives in misericordia*, 14.

⁶⁸ Prema Alfredu Wierzbickom najrječitiji komentar Papinog imperativa za promjenom ljudskog srca su riječi sv. Augustina koje imaju nadvremensko i sveopće značenje, a vrhunac im je u izrazu žaljenja: “Kasno sam te uzljubio, o Ljepoto tako drevna i tako nova, kasno sam te uzljubio. Jer gle, ti si bio unutra, a ja bijah vani, i ondje sam te tražio. Bez ljubavi, bez spokoja hitio sam među stvarima koje si ti s ljubavlju napravio. Ti bijaše sa mnom, ali ja ne bijah s tobom” (Sv. Augustin, *Ispovijesti*, Knjiga 10., poglavlje XXVII, br. 38). Ciljani odlomak očito opisuje iskustvo otuđenja. Iako sv. Augustin ne poznaje takav izraz, duboko izražava iskustvo da to ‘nije on sam’ u dubini svoga ‘ja’. Prodirući duboko u iskustvo unutarnje, unutarosobne i svjesne ljudske egzistencije, koja čovjeka čini toliko različitim od ostalih bića u naravnom svijetu, Augustin otkriva čovjekovo krajnje otuđenje, očito u iskustvu ‘nemirnog srca’ koje i u tom stanju odvojenosti i pada ostaje nepromjenjivo usmjereno prema Bogu kao osobnoj Ljubavi. Čovjekova pripadnost Bogu ima ontički značaj; ako se taj odnos ne konkretizira te ostane neispunjen, čovjekova svijest iskusit će apsurd, pa i frustraciju i obeshrabrenost. *Ispovijesti* sv. Augustina nisu samo prikaz povijesti grijeha i prikaz obraćenja čovjeka pojedinca u vrijeme kad se je antika bližila svome kraju; one

dište čovjekova života - njegove tjelesnosti, ali i osobnosti (slobode i dostojanstva). Srce je središte životne nade, koja otvara vrata eshatološkog postojanja. Nada se hrani vjerom, koja je utkana u čovjekovoj iskonskoj bogolikosti i njegovu savezništvu s Bogom. Taj savez je drevan, kao što je drevan čovjek, tvrdi Ivan Pavao II.⁶⁹ Vjera je pak slobodni čovjekov odgovor na Božju objavu i ponudu spasenja u Isusu iz Nazareta. Papa nadalje naglašava: "Vjerovati u propetoga Sina znači 'vidjeti Oca' (usp. Iv 14,9), znači vjerovati da je ljubav prisutna u svijetu, i da je ta ljubav moćnija od svekolikog zla u koje je upleten čovjek, ljudski rod i svijet. Vjerovati u takvu ljubav znači vjerovati u milosrđe".⁷⁰ Važno je stoga prepoznati životni niz utkan u iskonskog čovjeka, narušen istočnim grijehom, ali i iznova satkan objavom Božjeg milosrđa u Isusu iz Nazareta: objava - sloboda - vjera - nada - vječnost. Vjera u Isusa Krista tako znači ostvarenje kristolikosti - dioništva na njegovom životu te je kao takva hod po mostu između iskona i vječnosti za svakog i konkretnog čovjeka. Upravo zato je vjera u Isusa iz Nazareta izvor novog života⁷¹, koji milosrdno vraća izvorno dostojanstvo ljudske tjelesnosti i osobnosti "kod" Boga, ali i istovremeno izvor vječne nade⁷² koja već sad otvara vrata eshatološke dimenzije "u" Bogu. Čovjek se jedino "s" Bogom i "u" Bogu, tvrdi Papa, može potpuno ostvariti i postići puninu kojoj teži iz dubina svoga srca.⁷³ Nela Gašpar se osvrće na tu Papinu tvrdnju ovako: "Čovjek egzistencijalno čuti da on opstoji samo po navezanosti na Polazište ili Praiskon te se ujedno pruža naprijed prema Dolazištu ili Svrsi, a u toj navezanosti i pružanju ozbiljuje mu se smisao egzistencije".⁷⁴ Spasenje ostvareno u Kristovu otajstvu tako je ne samo obnova izvornosti čovjekove slobode i naravi te njezina dostojanstva rehabilitacijom posvetne milosti nego i ponuda intimnog jedinstva Boga i čovjeka, višeg od onog izvornog. Takva ponuda ima

---

također daju dijagnozu o stanju civilizacije koja ignorira egzistencijalnu istinu o čovjeku kao biću koje je stvoreno na sliku svoga Stvoritelja." Alfred Wierzbicki, Na izvorima humanizma Ivana Pavla II., *Obnouljeni život* 58 (2003) 2, 155.

⁶⁹ Usp. *Dives in misericordia*, br. 7.

⁷⁰ *Dives in misericordia*, 7.

⁷¹ Usp. *Redemptor hominis*, 19.

⁷² Alfred Wierzbicki naziva Ivana Pavla II. "eminentnim svjedokom istine, svjedokom nade". Nada koju njegov pontifikat donosi Crkvi izvire iz istine o čovjeku koja je objavljena na Kristovu licu. A. Wierzbicki, Na izvorima humanizma Ivana Pavla II., 151-166.

⁷³ Papa Ivan Pavao II., *Bit ćete mi svjedoci. Govori za vrijeme pastoralnog pohoda Hrvatskoj od 2. do 4. listopada 1998.*, KS, Zagreb, 1998. Navod je iz *Poruke vjeroučiteljima, nastavniciima i predstavnicima crkvenih pokreta*, 47.

⁷⁴ Nela Gašpar, *Kristologija Ivana Pavla II.*, 64.

za cilj komuniciranje intimnog zajedništva božanskih osoba čovjeku i tako ostvarivanje novog zajedništva ljudskih osoba u eshatološkoj "dijaloškoj besmrtnosti" u "zajedništvu svetih".⁷⁵ Pri tom se ne radi o stvaranju novog živog čovjeka kao kod pravog stvaranja iz praha zemaljskoga, nego o uvođenju čovjeka i čovječanstva u sam božanski život.⁷⁶ Riječ je zapravo o sakralizaciji i preobražaju samog čovjeka u njegovoj tjelesnosti, a time i o njegovoj istinskoj humanizaciji.⁷⁷ Već smo ranije napomenuli da je taj proces antropocentričan, ali se uzbiljuje teocentričnom istinom, koja je objavljena u Isusu Kristu. Proces je to koji je započet stvaranjem, dan mu je novi zamah i objavljen vrhunac u utjelovljenju Isusa Krista i njegovoj žrtvi, a svoju konačnu savršenost dosegnut će u vječnosti.⁷⁸ Istina je najo-

⁷⁵ Usp. Đuro Hranić, *Kristološki naglasci u učenju Pape Ivana Pavla II.*, 57.

⁷⁶ Usp. Ivan Pavao II., *Govor na općoj audijenciji*, dana 10. siječnja 1978., br. 5, OR 1990/2.

⁷⁷ Općenito humanizam možemo definirati kao moralno-umni napor da se ispuni ljudska težnja za potpunijim čovjekom. Čovjek očito nije ono što bi trebao biti, tj. uvijek je samo neispunjeni nacrt, zamišljeni, a do kraja neispisani tekst jedne čudne drame. Usp. Ratko Perić, *Pred problemom humanističkih ideja i pokreta*, *Crkva u svijetu* 15 (1980) 1, 7. Ivan Pavao II. predstavlja kršćanski humanizam nasuprot tri suvremena nekršćanska humanizma: pozitivističkom humanizmu koji se temelji na znanju, liberalnom humanizmu koji se temelji na imanju i marksistički humanizam koji se temelji na moći države, partije i politike. Uzor kršćanskog humanizma je sam Krist, koji čovjeku donosi bitnu istinu o onome što je čovjek pozvan postati – bogolika pro-egzistencija. Više o humanizmu Ivana Pavla II. u: Željko Puljić, *Pogled na humanizam u svjetlu nauke Ivana Pavla II.*, *Crkva u svijetu* 19 (1984) 1, 40-51; Ivan Koprek, *Antropologija u misli Ivana Pavla II.*, u: Ines Sabotić, Željko Tanjić i Gordan Črpić (ur.), *Ivan Pavao II. Poslanje i djelovanje*, 77-83.

⁷⁸ Ovu temeljnu istinu čovjekova konačnog ostvarenja "u" Bogu Ivan Pavao II. naglašava tijekom cijelog svog pontifikata, a osobito u pastoralnim pohodima. Ona predstavlja srž čovjekova dostojanstva ne samo u odnosu Crkve prema njemu nego i društva općenito. Za nas su osobito zanimljive Papine riječi upućene za pastoralnog pohoda Hrvatskoj 1998. godine. (Više o tome: Papa Ivan Pavao II., *Bit ćete mi svjedoci. Govori za vrijeme pastoralnog pohoda Hrvatskoj od 2. do 4. listopada 1998.*, KS, Zagreb, 1998.) Komentirajući upravo Papino naglašavanje važnosti čovjekova dostojanstva i njegova konačnog ostvarenja prigodom pastoralnog pohoda Hrvatskoj 1998. godine dr. Nikola Dogan je ustvrdio: "Taj 'ustroj koji je Bog utisnuo u čovjeka i svekoliko stvorenje' (*Govor Svetog Oca hrvatskim biskupima*, 42) možemo u Papinim govorima nazvati naravnom ljudskom religioznošću, njegovim teološkim dostojanstvom i ugledom. Biti na sliku Božju stvoren, biti pozvan u zajedništvo s Bogom u Papinim razmišljanjima je 'vječno odredište za svako ljudsko biće' (*Poruka predstavnicima kulture*, 25). I zato čovjek, tražitelj svojih iskona, žeda i gladije za Bogom, za vječnom istinom, jer ljubav koja čovjeka vodi prema istini vodi ga na put prema Bogu. Konačna spoznaja ljudskog duha je spoznaja Boga, koji je 'ishodište svake istine, koja mudro uzdržava i ravna svime što postoji'. (Isto, 25). U toj spoznaji su prema Papinim riječima sadržane 'trajne vrijednosti', 'istinski humanizam', 'prava istina o čovjeku'.

snovnjiji uvjet za ostvarenje čovjekove transcendencije i bez poznavanja istine čovjek nije sposoban doći do svog ispunjenja u ljubavi, a time ni do baštine milosrđa.⁷⁹

4.2. Humanizacija čovjeka

Nasuprot procesu istinske humanizacije obesvećenje, tj. deskralizacija kojoj je čovjek uvijek iznova u svom povijesnom statusu izložen, vodi k odčovječenju, tj. dehumanizaciji. To je problem koji Ivanu Pavlu II. uvijek iznova leži na srcu i provlači se kroz njegov cijeli pontifikat. Povijesni čovjek, koji zanemaruje ponuđeno milosrđe, unatoč vanjskom prividu, srozava se u svom dostojanstvu, umjesto da putuje prema njegovoj uzvišenoj eshatološkoj savršenosti.⁸⁰ Samo i isključivo mogućnost ponuđena povijesnom čovjeku u obličju milosrđa obnavlja njegovu slobodu da prihvaćanjem u vjeri razbudi zaspalu nadu i tako ne samo odgovori na poziv milosrdnog Oca nego s njim, kao dostojanstveni subjekt i protagonist povijesti, slobodno gradi novo nebo i novu zemlju (Otk 21,1). Upravo je sloboda znak čovjekova dostojanstva i njegove bogolikosti, izvorne i eshatološke. Njome se čovjek opredjeljuje i hodi prema životu "u" Bogu. Punina i savršenstvo slobode ima svoje ime: Isus Krist⁸¹ - lice milosrđa. U toj milosrdnoj Kristovoj slobodi već sad je započelo čovjekovo hodočašće prema dioništvu na punini života - onog istog života kojim je u iskonu obdaren i na koji je eshatološki usmjeren ostvarujući samo "u" Bogu puninu svog ljudskog dostojanstva.

4.3. Communio na putu u eshaton

Ivan Pavao II. kontinuirano naglašava da na eshatološkom putu čovjek nije sam. To je put Crkve koja u Kristu ide ususret čovjeku, tj. vodi ga ususret milosrdnom Ocu i njegovoj ljubavi.⁸² Crkva u vre-

---

'čvrsta podloga vrednota'. Kao kruna takva Papina razmišljanja je Papina prosudba o današnjoj kulturi i njezinim vrijednostima: 'Kultura koja odbacuje Boga ne može se nazvati posve ljudskom, jer iz vlastitog obzora isključuje Onoga koji je stvorio čovjeka na svoju sliku i priliku, te ga otkupio Kristovim djelom i posvetio pomazavši ga Duhom Svetim' (Isto, 25)." Nikola Dogan, Pastoralne poruke i poticaji pape Ivana Pavla II. prigodom drugoga pohoda Hrvatskoj 1998., *Bogoslovska smotra* 69 (1999), 2-3, 247-248.

⁷⁹ Usp. A. Wierzbicki, *Na izvorima humanizma Ivana Pavla II.*, 160.

⁸⁰ Usp. *Dives in misericordia*, 12.

⁸¹ Usp. Ivan Pavao II. *Oproštajni govor pri posjetu Njemačkoj*, dana 4. svibnja 1987., OR 1987/19.

⁸² Usp. *Dives in misericordia*, 1.

menu nakon Krista, snagom njegova mesijanskog poslanja poradi čovjeka i silom drugog Branitelja, pokazuje milosrđe jačim od svakoga zla i grijeha. Upravo smo tu činjenicu naglasili kao jednu od temeljnih istina koje Papa naglašava, a koja čovjeka čini subjektom umjesto da bude neznatan povijesni objekt – igračka povijesti. Vazmeni Krist u Crkvi živi i kao takav jest vječno utjelovljenje milosrđa, kontinuirana kreacija, odnosno iskonski i eshatološki znak spase-nja. U tom smislu Crkva je “svjetska sila milosrđa”, kako je naziva biskup Egon Kapellari.⁸³ Bez objave Božjeg milosrđa u vazmenom otajstvu Isusa iz Nazareta povijesni čovjek ne može otkriti eshatološku nadu, a samim tim ni živjeti istinski i sretan život – život milosrđa.⁸⁴ On ne može prekoračiti jaz između grešne povijesnosti i vječnosti. Stoga je Crkva kao objaviteljica vazmenog Krista dar Božjega milosrđa usmjerena prema eshatološkoj nadi. Božje milosrđe, objavljeno u Riječi Božjoj i življeno u Crkvi, jest ne samo izvor iskonskog dostojanstva čovjeka nego i znak njegovog eshatološkog cilja, kojeg doduše gleda već sad, nesavršeno, kao u ogledalu, ali teži za gledanjem licem u lice, potpuno i savršeno (usp. 1 Kor 13,12). Sv. Ivan Pavao II. u tom smislu zaključuje: “Tek će u eshatološkom ispunjenju i u konačnoj obnovi svijeta, ljubav u svim izabranicima pobijediti zlo u njegovim najdubljim izvorima, i kao sasvim zreo plod donijeti Kraljevstvo života, svetosti i slavne besmrtnosti. Temelj tog eshatološkog ispunjenja je već sadržan u Kristovu križu i u njegovoj smrti. Činjenica da je Krist ‘treći dan uskrisio’ (1 Kor 15,4) konačni je znak mesijanskog poslanja, znak koji je kruna sveukupne objave milosrdne ljubavi u svijetu podložnom zlu. Istovremeno to je znak koji predoznačuje ‘novo nebo i novu zemlju’ (Otk 21,1) kad će Bog ‘otrti svaku suzu s njihovih očiju, te smrti više neće biti, ni tuge, ni jauka, ni boli više neće biti jer – prijašnje uminu’ (Otk 21,4)”.⁸⁵ Iz navedenoga dade se nazrijeti eshatološka narav Božjeg milosrđa, ali koja ne oslobađa čovjeka od njezina uzbiljenja, već u ovoj konkretnoj povijesti. Istina o milosrđu ni u kom slučaju nije samo teorija daleko od svijeta, zbilje i prakse. Ona ne smije biti ni samo isprazno očitovanje sućuti.⁸⁶ Potrebno je sudjelovati u tuđoj nevolji, tuđem

⁸³ Usp. Ch. Schönborn, *Našli smo milosrđe*, 14.

⁸⁴ Usp. Vittorio Messori (ur.), *Johannes Paul II - Die Schwelle der Hoffnung überschreiten*, Hoffman und Campe, Hamburg, 1994., 220. Djelo je dostupno i u hrvatskom prijevodu: Ivan Pavao II. – Karol Wojtyła, *Prijeći prag nade*, (priređio: Vittorio Messori), Verbum, Split, 2009.

⁸⁵ *Dives in misericordia*, 8.

⁸⁶ Usp. Walter Kasper, *Milosrđe, Temeljni pojam evanđelja – ključ kršćanskog života*, KS, Zagreb, 2015., 171.

poniženju, tuđoj krivnji, kako to ističe Dietrich Bonhöffer razmatrajući Isusovo proglašenje milosrdnih blaženima, jer oni: "Imaju neodoljivu ljubav prema malenima, bolesnima, bijednima, poniženima i potlačenima, onima koji nepravedno trpe i koji su odbačeni, prema svima koji se muče i brinu; traže one koji su upali u grijeh i krivnju. Nijedna nevolja nije preduboka, nijedan grijeh nije prestrašan; milosrde svraća k njemu. Onaj tko je milosrdan vlastitu čast daruje onom tko je upao u sramotu, i njegovu sramotu uzima na sebe. [...] Čovjekovo najviše dobro, vlastito dostojanstvo i čast, napuštaju i milosrdni su. Samo jedno dostojanstvo i čast poznaju: milosrde svojega Gospodina, iz kojeg jedino žive."⁸⁷ A pontifikat Ivana Pavla II. bio je upravo takav: pontifikat ljubavi prema malenima, bolesnima, bijednima, poniženima i potlačenima, onima koji nepravedno trpe i koji su odbačeni, prema svima koji se muče i brinu. Jednom riječju, pontifikat Pape Milosrda.

Tako povijesno Božje čovjekoljublje biva aktualizirano i očitovano u vremenitosti ljudske povijesti i mijenja je iz "kulture smrti" u "kulturu života"⁸⁸, odnosno, bolje rečeno, "kulturu milosrda".⁸⁹ Općenito gledajući, Ivan Pavao II. vidi kulturu kao nastojanje da se na sustavan i organiziran način riješi ljudski problem čovjeka.⁹⁰ Iluzija je da taj problem može riješiti čovjek sam vlastitim silama, jer je riječ o čovjekovu dioništvu na transcendentnoj ljubavi. Rješenje može biti samo dar milosrdne ljubavi. Stoga snaga kulture milosrda jest upravo u istini da nijedan čovjekov grijeh ne može prevladati niti ograničiti snagu Očeve bezgranične spremnosti praštanja što izvire iz Sinovljeve žrtve. Ipak, zbog manjka čovjekove dobre volje, nedostatka spremnosti na obraćenje i pokoru, zbog tvrdokorne upornosti što se suprotstavlja milosti i istini, a osobito svjedočanstvu Kristova križa i uskrsnuća, tek će se u eshatološkom ispunjenju to povijesno

---

⁸⁷ Dietrich Bonhöffer, *Nachfolge*, München, ¹⁰1971., 86, navedeno prema: Walter Kasper, *Milosrde, Temeljni pojam evanđelja*, KS, Zagreb, 2015., 177-178.

⁸⁸ Usp. Ivan Pavao II., *Govor na susretu s članovima savezne vlade i diplomatskog kora u Beču*, dana 20. lipnja 1998., u www.stjosef.at/papstbesuch/3papst_d.htm, dana 24. veljače 2006.

⁸⁹ Usp. W. Kasper, *Milosrde, Temeljni pojam evanđelja*, 210.

⁹⁰ Polazna točka razmišljanja Ivana Pavla II. o kulturi jest čovjek i to po mjeri srca i mjeri savjesti, kojima se otvara transcendentnoj stvarnosti. Čovjek je tako subjekt kulture, koja je specifičan način ljudskog bitka i postojanja. Usp. Željko Puljić, *Kultura u misli Ivana Pavla II.*, 406-407, 409. U napomenama je navedena slijedeća literatura: Usp. L' Negri, *L'uomo e la cultura nel magistero di Giovanni Paolo II*, CSEO saggi, Bologna, 1983., 24; Ivan Pavao II., *Redemptor hominis - Otkupitelj čovjeka*, 14; Usp. Giovanni Paolo II, *I discorsi polacchi*, CSEO-doc. 140-1, str. 259; La Traccia, a. I., str. 472-478/VI (Papin govor pred UNESCO-m 2. lipnja 1980.).

milosrđe očitovati kao savršena ljubav – Bog, sve u svemu (usp. 1 Kor 15,28).⁹¹

Vodeći računa o egzistencijalnoj potrebi čovjekove naravi da se kroz aktualno i konkretno milosrđe bogoliko uzbilji, ali i o opiranju pritjelovljenja Bogu, Ivan Pavao II. pridaje izrazitu važnost obvezi da upravo milosrđe postane ključna sastavnica hodočašća svakog čovjeka na zemlji *in statu viatoris* prema vječnosti. Ta činjenica hrani čovjekovu vjeru dvama ključnim sastavnicama Božjega milosrđa: to je prije svega otajstvo milosrdnog Oca koji uvijek vjeran ostaje, a potom životvorna snaga koja jedina može zaustaviti poplavu zla u svijetu.⁹² Čovjekovo dostojanstvo na tom putu predstavlja središte u kojem se susreću te dvije spasonosne istine i za svijet i za čovječanstvo. Na temelju takvog stava Ivana Pavla II. može Željko Puljić, govoreći o novoj kulturi koju Papa zastupa ustvrditi: “Usprkos zlu, opasnostima, nedaćama koje su zadesile suvremeno čovječanstvo, Ivan Pavao II. vjeruje u budućnost svijeta i u jedno bolje sutra. Po njemu, dakle, postoje izgledi i stvarne mogućnosti da se čovjek ostvari u svojoj ljudskosti i da preobrazi socijalne i političke strukture za humanije društvo.”⁹³ Samo unošenjem milosrdne Očeve ljubavi u složeno područje međuljudskih i društvenih odnosa ovaj svijet može postajati uvijek sve čovječniji, sve dok ne dosegne slavu neraspadljivosti.⁹⁴ Ta slava znači ljubiti čovjeka Božjom ljubavlju, uvijek, baš uvijek, nastojati oko dobra i tako sam živjeti Božjim životom. U tom smislu milosrđe se ne samo u naučavanju i pontifikatu nego i u životu Karola Wojtyle očitovalo kao povijesni most Božje ljubavi darovan čovjeku da njime hodočasti od svoga iskona do vlastite vječnosti, da bude milosrdan i baštini milosrđe.

ZAKLJUČAK

Božja neizmjerana i vječna ljubav u vremenu se očitovala u čovjekovu dostojanstvu kao iskonskoj slici. Čovjekovo tijelo, njegova osobnost i osobito sloboda za Ivana Pavla II. glavni su znakovi veličanstvenog Božjeg dara i polazišni moment u ovom razmišljanju. No spoznaja te iskonske veličine čovjeka kojom je obdaren kod Boga, zbog grijeha i smrti, postala je moguća samo ponovnom aktualizacijom Božje ljubavi, koja se objavila kao lice milosrđa u utjelovljenju Isusa Krista. Stoga je utjelovljenje za Papu drugi ključni moment

⁹¹ Usp. *Dives in misericordia*, 8 i 13.

⁹² Usp. Ch. Schönborn, *Našli smo milosrđe*, 20.

⁹³ Ž. Puljić, *Kultura u misli Ivana Pavla II.*, 413.

⁹⁴ Usp. *Dives in misericordia*, 13-14; *Redemptor hominis*, 15.

u razmišljanju o milosrđu. Božja ljubav sjedinila se tako u Kristovom tijelu sa svakim i pojedinim čovjekom, a u zadovoljštini križa ponudila mogućnost konačne slave u Bogu. Obnovljena čovječnost, iznova obdarena slobodom koja može izabrati ljubav i biti milosrdna kao Otac (usp. Lk 6, 27), prihvaćajući Krista vjerom može već sad, u Crkvi, baštiniti milosrđe i živjeti kulturu milosrđa. Ona se očituje u konkretnom čovjekoljublju i pobjedi nad zlom u njegovu korijenu, što predstavlja put Crkve i treći ključni moment Božjega milosrđa, kakvim ga vidi Ivan Pavao II. Takvu eshatološku stvarnost Bog je u svojoj stvarateljskoj ljubavi namijenio već iskonskom čovjeku, no budući da se to čovjekoljublje u povijesti kakvu poznajemo moralo očitovati kao milosrđe, s pravom ga nazivamo mostom Božje ljubavi od iskona do vječnosti.

MERCY IN THE TEACHING OF JOHN PAUL II – THE POPE OF THE MERCY

Summary

According to the teachings of Pope John Paul II, God's mercy is the manifestation of God's love for humanity in the historical and eschatological reality of man. In this, historical reality involves the situation of the fallen man, marked by sin and death, but also the manifestation of Father's infinite, merciful love in the man Jesus of Nazareth. Love manifested in such a way radically changes the history of sin into history of salvation. Eschatological reality is the truth that has already been living "now" in the time of the Church, but also presupposes the "not yet" accomplished final realization of human likeness to God (likeness to Christ) in the heritage of mercy – eternal contemplation of God face to face. The entire pontificate of Pope John Paul II was permeated by these issues. What is especially important to him is the point where God's love and mankind come across, which happens in the truth about dignity of man as the image of God, whose origin announces Christ's incarnation and His redeeming sacrifice the final eschatological celebration. In this regard, for John Paul II, God's mercy, whose face is the face of Jesus Christ, is a bridge of God's love between the origin and eternity.

Key words: *mercy, freedom, person, dignity, love, John Paul II, primeval man, historical man, eschatological man, God's image, human body*